

УДК 366.43

JEL Classification: G32

СТАН ВІДТВОРЕННЯ ОБОРОТНОГО КАПІТАЛУ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Горовий Д.А., д.е.н., доцент

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

Анотація. Необхідність в оновленні і активізації економічного життя в Україні вимагає знову повернутися до теми управління рухом оборотного капіталу промислових підприємств, оскільки в саме результаті цього руху утворюється прибуток – головний результат діяльності будь-якого підприємства. Проте зараз економіка Харківської області відчуває суттєве навантаження через втрату промислових зв'язків, певних виробництв та через збільшення ролі військової промисловості, адже в останні роки основною галуззю регіону ставала торгівля. Це суттєво впливає не лише на обсяги та прибутковість підприємств області, але й на структуру виробництва. Зараз більше чверті промислової продукції області виробляється на підприємствах харчової промисловості, в той час як частка реалізації продукції машинобудування зменшилася з 54% до 13% у 2015 році. Тому подане дослідження бути спиратися на порівняння даних 1997-2000 рр. та 2010-2014 рр.

Динаміка темпів росту свідчить про суттєві проблеми з відтворенням оборотного капіталу на підприємствах видів економічної діяльності, що розглядаються, в період з 2000 по 2014 рік. На підприємствах Харківської області є достатній обсяг оборотного капіталу, але його розміщення за видами економічної діяльності не є раціональним, адже управління оборотним капіталом, як процес, повинно мати за мету два критерії: оптимізація обсягу вкладень в оборотний капітал при забезпеченні необхідного рівня рентабельності та ліквідності і прискорення швидкості обігу капіталу.

Ключові слова: оборотний капітал, період обігу, швидкість обігу, темпи росту капіталу, вид економічної діяльності, галузь промисловості.

WORKING CAPITAL REPRODUCTION CONDITION ON KHARKIV REGION ENTERPRISES

Dr. Dmytro Gorovyi, DS in Economics, Associate Professor

Kharkiv National Automobile and Highway University

Summary. The need for the renewal and revitalization of economic life in Ukraine requires to get back to the topic of industrial enterprises working capital movement management as the result of this movement is formed profits - the main result of any company activities. Now, however, the economy of the Kharkiv region has significant load through industrial relations loss, specific industries loss and by increasing the role of the military industry, because in recent years the main area of the region's economy was the trade. This greatly affects not only on the volume and profitability of companies in the region, but also on the structure of production. Now more than a quarter of industrial products produced in the field of food industry, while the share of product sales of mechanical engineering decreased from 54% to 13% in 2015. Therefore, a presented study is based on the comparison of the data of 1997-2000 and the 2010-2014.

The dynamics of growth rates indicates the substantial problems with reproduction of working capital at the enterprises of the considered economic activities in the period from 2000 to 2014. The enterprises of the Kharkiv region have sufficient working capital, but its placement on the types of economic activity is not rational, because working capital management as a process have two criteria: the optimization of the volume of investments in working capital, while ensuring the necessary level of profitability and liquidity and accelerating the capital circulation velocity.

Keywords: working capital, period of circulation, velocity of circulation, growth rate of capital, economic activity, area of industry.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Необхідність збільшення промислового виробництва в Україні змушує знову повернутися до тем, актуальних 10 років тому [1]. Серед них найбільш актуальною залишається проблема пришвидшення обігу оборотного капіталу, як основного джерела формування майбутнього прибутку підприємства. На відміну від основного капіталу, який вимагає суттєвих інвестицій, витрати на придбання сировини і матеріалів як першого елемента оборотного капіталу у ланцюгу відтворення, є істотно меншими. Крім того, підприємства, що мають основний капітал, але не мають коштів на придбання сировини, завжди можуть почати роботу на умовах «давальницької сировини», а вже отримавши від такої роботи по наданню послуг переробки прибуток, зможуть перейти на більш прибуткове власне виробництво.

З втратою Україною через окупацію промислового потенціалу Донецької, Луганської областей та АР Крим ця проблема є дуже нагальною зараз для Харківської області, як такої, що багато років була флагманом промислового виробництва в Україні і має знову повернути собі таке лідерство. Проте зараз економіка Харківської області відчуває суттєве навантаження через втрату промислових зв'язків, певних виробництв та через збільшення ролі військової промисловості, адже в останні роки основною галуззю регіону ставала торгівля. Це суттєво впливає не лише на обсяги та прибутковість підприємств області, але й на структуру виробництва. Тому подане дослідження бути спиратися на порівняння даних 1997-2000 рр. та 2010-2014 рр.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Категорія "оборотний капітал" досліджувалася ще в працях А. Сміта, Д. Рікардо, К. Маркса й одержала свій подальший розвиток у роботах сучасних закордонних і вітчизняних учених: Є. Бріггема, Дж. Ван Хорна, Е. Хелфферта, І. Балабанова, І. Бланка, М. Дороніної, І. Зеліченка, А. Золотарьова, В. Ковальова, Л. Мартюшевої, В. Міщенко, О. Стоянової, Л. Шемаєвої, В. Шеремета та ін.

Невирішені складові загальної проблеми. Однак у їх працях не дістала належного висвітлення проблема комплексного фінансово-економічного підходу до управління оборотного капіталу підприємств шляхом пришвидшення його руху за ланцюгом відтворення.

Формування цілей статті. Метою статті є визначення економічних причин, що уповільнюють відтворювальний рух оборотного капіталу по різних видах економічної діяльності, та пошук шляхів з його пришвидшення по підприємствах Харківської області.

Виклад основного матеріалу дослідження. Про актуальність вирішення проблем відновлення відтворювальних процесів саме оборотного капіталу також свідчить динаміка відповідних показників. Адже на регіональному рівні існує суттєва проблема відтворення оборотного капіталу. Нагадаю, що в англійській мові він називається робочим – working capital, адже саме його обсяги обумовлюють результат роботи будь-якого підприємства. За статистичними даними по Харківській області за період з 1997 по 2000 роки обсяг коштів, вкладених в оборотний капітал по всіх видах економічної діяльності області збільшився у 1,57 рази, а за період з 2010 по 2014 рік – лише у 1,31 рази. Хоча за окремими видами економічної діяльності тенденції цього показника не є однозначними. Так, якщо на підприємствах промисловості оборотний капітал у 1997/2000 збільшився майже у 1,05 рази, то зараз вже у 1,8 рази. На підприємствах торгівлі та громадського харчування збільшення у попередній період складало 10,27 рази, то зараз – лише 1,46 рази. Зменшення оборотного капіталу на підприємствах сільського господарства у період 1997/2000 рр (зростання у 0,97 рази) змінилося справжнім зростанням у 2,32 рази у 2010/2014 рр. У будівельній галузі мало місце зростання обсягів з невеликими темпами у 2,22 рази у 1997/2000 та у 1,32 рази у останні роки. Вибір саме цих видів економічної діяльності обумовлений їх значною питомою вагою серед кількості зареєстрованих підприємств області.

Темпи росту обсягу оборотного капіталу по підприємствах області та означених видів економічної діяльності за 1997/2000 та 2010/2014 роки без урахування інфляції наведені в табл. 1. Ці показники розраховувалися за даними, наведеними у джерелах [2,3,4,5,6].

Таблиця 1 – Темпи росту обсягу оборотного капіталу по підприємствах Харківській області без урахування інфляції

Вид діяльності \ Роки	1997 / 1998	1998 / 1999	1999 / 2000	1997 / 2000	2010 / 2011	2011 / 2012	2012 / 2013	2013 / 2014	2010 / 2014
По області в цілому	0,12	9,77	1,34	1,57	1,15	1,12	0,99	1,03	1,31
на підприємствах промисловості	0,03	33,53	1,04	1,05	1,15	1,08	1,26	1,15	1,80
на підприємствах торгівлі та громадського харчування	1,53	2,97	2,26	10,27	1,12	1,01	1,25	1,03	1,46
на підприємствах будівельної галузі	0,16	7,62	1,82	2,22	1,03	1,37	1,04	0,9	1,32
на підприємствах сільського господарства	0,02	42,96	1,13	0,97	1,28	1,25	1,15	1,26	2,32

* оброблено автором за даними [2,3,4,5,6]

Але з врахуванням індексу інфляції (табл. 2), реальне зростання оборотного капіталу на підприємствах країни за 1997/2000 становило лише 1,2 рази, а в останні роки воно взагалі відсутнє. Більш-менш суттєве збільшення оборотного капіталу спостерігається лише на підприємствах сільського господарства. І це за умови, що в 2010-2013 рр. до початку військових дій на сході країни інфляція не справляла суттєвого впливу. Темпи росту обсягу оборотного капіталу по підприємствах області в цілому та означених видів економічної діяльності за 1997/2000 та 2010/2014 роки з урахуванням інфляції наведені в табл. 3.

Таблиця 2 – Індекс інфляції по визначених роках дослідження

	1997/ 1998	1998/ 1999	1999/ 2000	1997/ 2000	2010/ 2011	2011/ 2012	2012/ 2013	2013/ 2014	2010/ 2014
Індекс інфляції	1,101	1,200	1,920	2,54	1,046	0,998	1,005	1,249	1,31

* дані взяті [7]

Таблиця 3 – Темпи росту обсягу оборотного капіталу по підприємствах Харківській області з урахуванням інфляції

Вид діяльності \ Роки	1997 / 1998	1998 / 1999	1999 / 2000	1997 / 2000	2010 / 2011	2011 / 2012	2012 / 2013	2013 / 2014	2010/ 2014
По області в цілому	0,11	8,14	0,70	0,62	1,10	1,12	0,99	0,82	1,00
на підприємствах промисловості	0,03	27,94	0,54	0,41	1,10	1,08	1,25	0,92	1,37
на підприємствах торгівлі та громадського харчування	1,39	2,48	1,18	4,05	1,07	1,01	1,24	0,82	1,11
на підприємствах будівельної галузі	0,15	6,35	0,95	0,87	0,98	1,37	1,03	0,72	1,01
на підприємствах сільського господарства	0,02	35,80	0,59	0,38	1,22	1,25	1,14	1,01	1,77

* оброблено автором за даними [2-6]

Така динаміка темпів росту свідчить про суттєві проблеми з відтворенням оборотного капіталу на підприємствах видів економічної діяльності, що розглядаються, в період з 2000 по 2014 рік. Спостерігається подальше нерівномірне вкладання коштів у цей різновид капіталу, який безпосередньо впливає на фінансові результати роботи підприємств. Але лише за цими даними неможливо оцінити кількісне та якісне відтворення оборотного капіталу підприємств області. Адже кількісну оцінку відтворення будь-якого капіталу можна дослідити за двома показниками: обсягом коштів, вкладених у цей капітал (обсягом капіталу) та швидкістю обігу цього капіталу [8]. Ці показники взаємопов'язані між собою. За звичай швидкість має пряму залежність від обсягу капіталу. Для українських підприємств відслідковування другого показника є навіть більш важливим, оскільки саме швидкість обігу капіталу характеризує взаємодію підприємств із зовнішнім середовищем та показує частоту отримання прибутку підприємством.

Розрахунок швидкості обігу капіталу проводився за допомогою стандартних формул коефіцієнта обертання та періоду обороту без врахування зауваження Е. Хелфєрта, оскільки повний цикл відтворення капіталу має місце лише при отриманні грошових коштів (виручки) за вироблену продукцію. Він же навпаки вважає, що: "Більш точну характеристику звичайно надає співвідношення товарно-матеріальних запасів і собівартості реалізованої продукції, оскільки тоді обидва елементи дробу будуть представлені у базисних цінах, які можна співставити. Використання чистої суми продажів викликає викривлення, оскільки до обсягу продажів включається надбавка на прибуток, яка не входить до балансової вартості товарно-матеріальних запасів" [9]. Відповідно, повна швидкість обігу оборотного капіталу повинна бути розрахована за участю виручки, а не собівартості. У якості показника швидкості обігу оборотного капіталу приймався показник "період обігу", у якості одиниці виміру швидкості використовувалися дні, тобто вираховувався весь період повного обігу оборотного капіталу.

Динаміка періодів обігу оборотного капіталу по Харківській області в цілому та по визначених видах економічної діяльності за обрані періоди у порівнянні приведена на рис. 1 – 2.

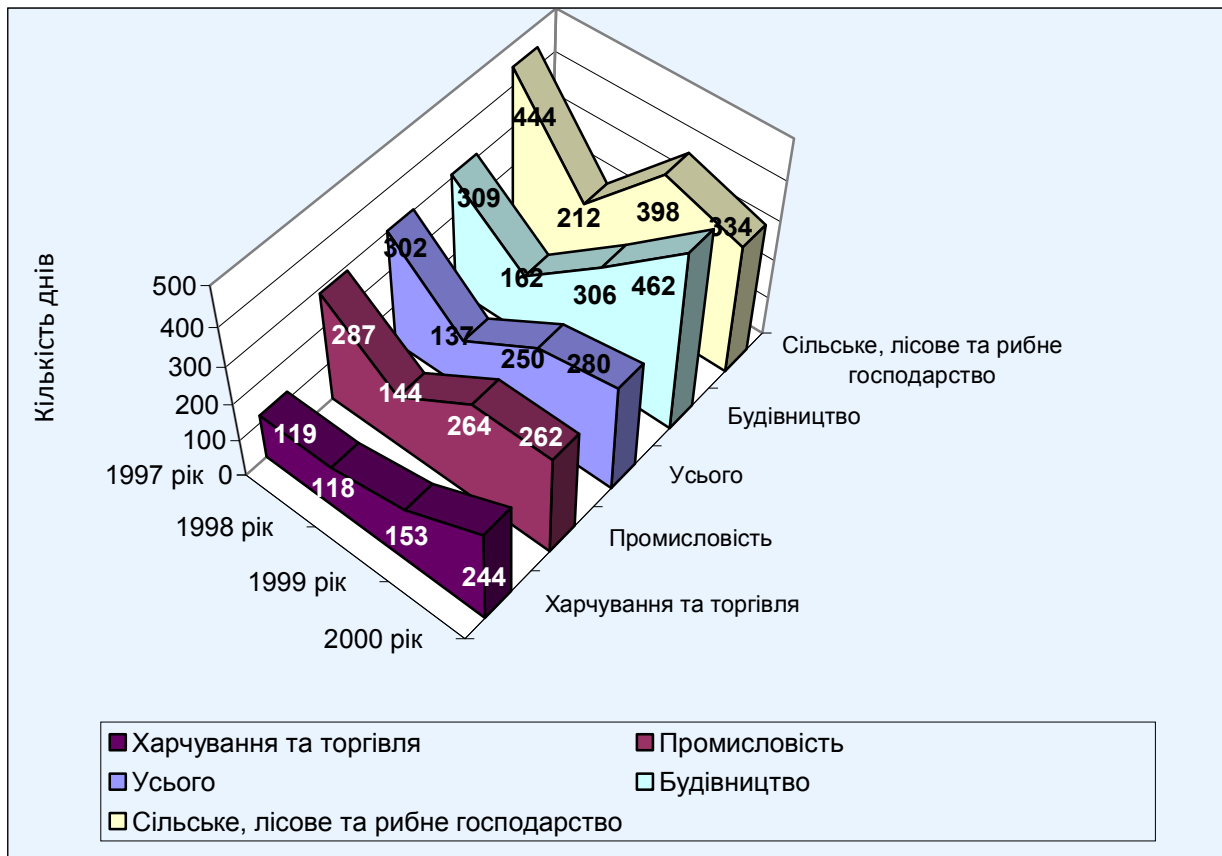

Рисунок 1 – Період обігу оборотного капіталу по підприємствах Харківської області в цілому та по визначених видах економічної діяльності за період з 1997 по 2000 роки

** оброблено автором за даними [2-5]*

Вона засвідчує, що найменший період обігу оборотного капіталу був зафіксований в 1998 році. Структурний аналіз елементів оборотного капіталу за видами економічної діяльності за 1998 рік призводить до висновку, що зменшення періоду обігу оборотного капіталу в 1998 році мало місце через нестачу елементів оборотного капіталу та низькі фінансові результати підприємств у цей період. Тому, незважаючи на позитивний ефект, вважати 1998 рік найкращим з точки зору управління оборотним капіталом на підприємствах Харківської області неможливо. З 1999 року спостерігається збільшення виручки, зростання обсягу оборотного капіталу та збільшення періоду його обігу по області в цілому та по окремих видах економічної діяльності. При цьому темпи збільшення періоду обігу оборотного капіталу перевищують темпи приросту його обсягу (без врахування інфляції). Тобто збільшення періоду обігу не відбувається лише через просте збільшення оборотного капіталу підприємств.

Період обороту всього оборотного капіталу засвідчує поступове пришвидшення обігу коштів на підприємствах Харківської області протягом 2010-2014 рр. Проте, якщо розглянути періоду обігу по окремих видах економічної діяльності, то однастийна тенденція буде відсутня. Так, слід казати про суттєве уповільнення коштів на підприємствах будівельної галузі (навіть у порівнянні з попередньою десятирічкою). Це пов'язане в першу чергу зі значними недобудовами і уповільненням коштів у такому низьколіквідному елементі капіталу як незавершене будівництво (виробництво). Збільшується також період обігу коштів у сільському господарстві, хоча ця галузь є, переважно, сезонна, тобто віддача має бути отримана протягом одного півріччя. Проте в 2014 році період обороту коштів наближався до одного року. Це є негативним сигналом для інвесторів,

що показує низький, дуже повільний і ризикований результат, який можна отримати у цьому виді економічної діяльності

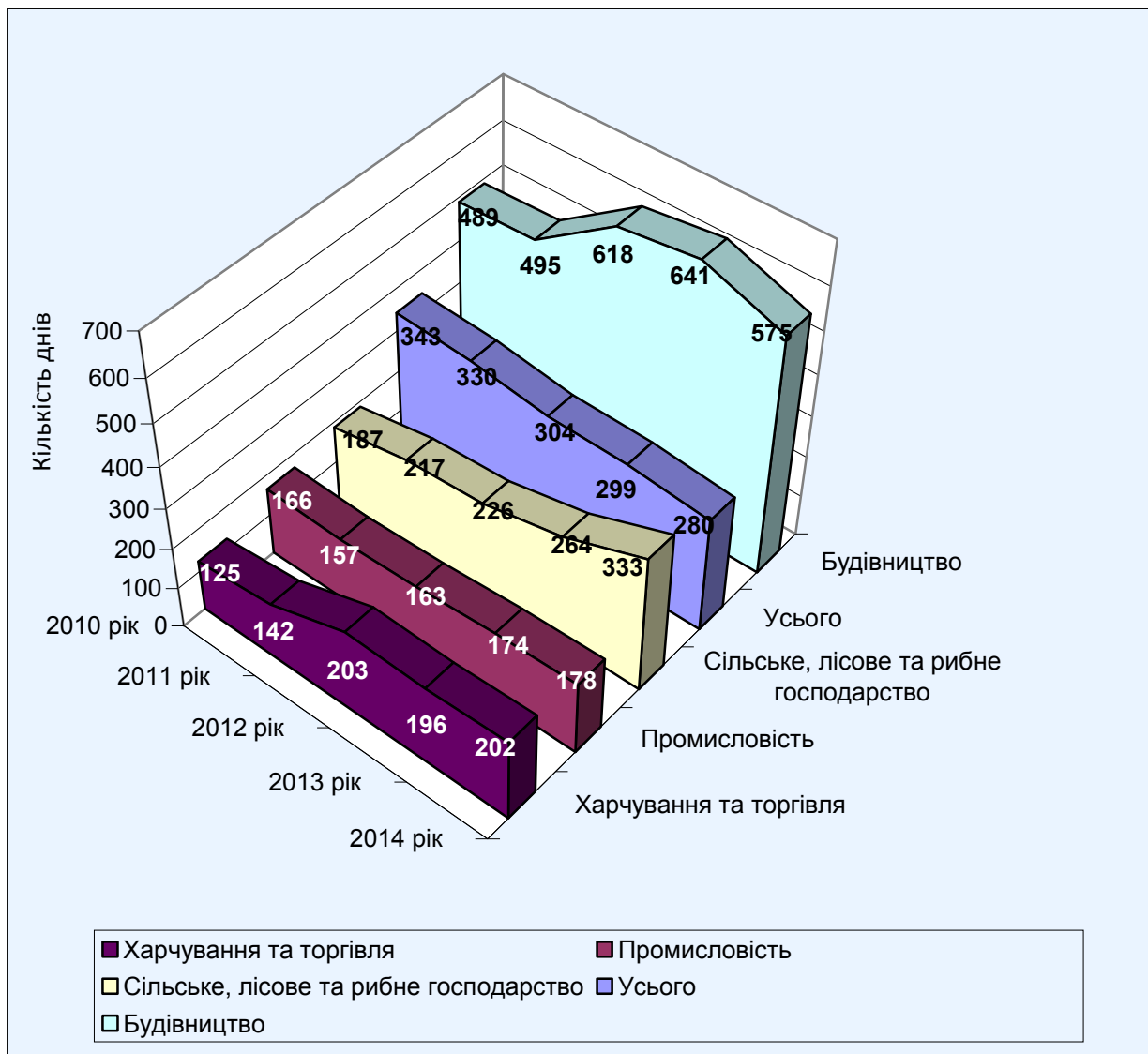

Рисунок 2 – Період обігу оборотного капіталу по підприємствах Харківської області в цілому та по визначених видах економічної діяльності за період з 2010 по 2014 роки

** оброблено автором за даними [6]*

Період обігу коштів у харчуванні і торгівлі практично не змінився, навіть з урахуванням двох змін КВЕД за розглянутий період і можливості некоректного порівняння за рахунок «приблизності» результатів за розглянуті періоди. Завжди малий період обігу коштів у закладах харчування обумовлений специфікою бізнесу з продуктами, що швидко псуються.

І дуже вдалий результат з поступового пришвидшення обігу оборотних коштів показали підприємства промисловості. Проте єдиної причини, щодо обставин такого доброго результату, визначити важко. Адже протягом 25 років в Харківській області відбулася суттєва зміна часток обсягу реалізованої промислової продукції (товарів, послуг) за галузями промисловості. Незважаючи на проведення АТО і, відповідно, збільшення військових замовлень частка машинобудування у обсязі реалізованої продукції області продовжувала зменшення (що підтверджується навіть даними за 9 місяців 2015 р.).

Загальна зміна структури реалізованої промислової продукції (товарів, послуг) за галузями промисловості за період з 1990 по 2015 рік наведена на рис. 3. Для побудови графіку використовувалися дані з [2, 3, 4, 5, 6].

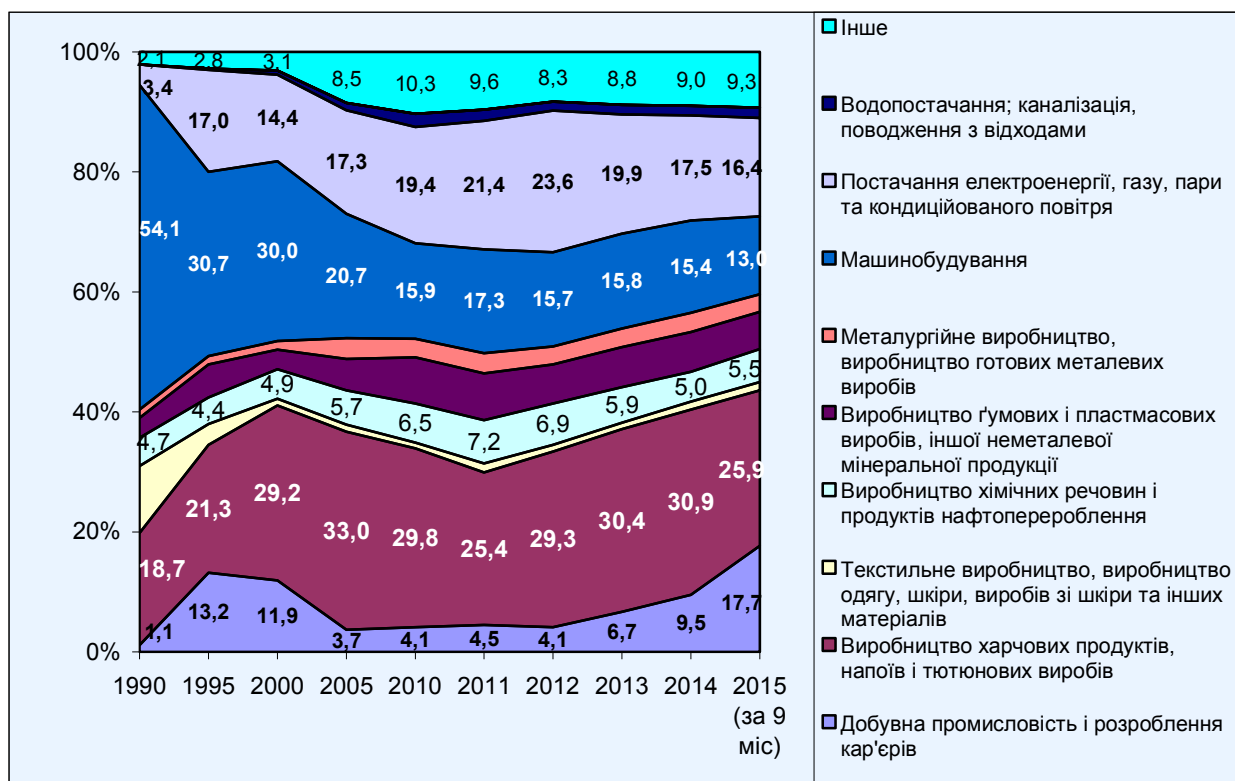

Рисунок 3 – Частка реалізованої промислової продукції (товарів, послуг) за галузями промисловості у 1990, 1995, 2000, 2005, 2010-2015 роках, у % до всієї реалізованої продукції

* оброблено автором за даними [2-6]

З рис. 3 видно, що зараз більше чверті промислової продукції області виробляється на підприємствах харчової промисловості, в той час як частка реалізації продукції машинобудування зменшилася з 54% до 13% у 2015 році. Звісно, що виробництво харчової продукції вимагає значно менше коштів у порівнянні з машинобудуванням, що призводить до загального пришвидшення обігу оборотного капіталу на підприємствах промисловості.

Висновки: З приведенного аналізу видно, що на підприємствах Харківської області є достатній обсяг оборотного капіталу, але його розміщення за видами економічної діяльності не є раціональним. Управління оборотним капіталом, як процес, повинно мати за мету два критерії: оптимізація обсягу вкладень в оборотний капітал при забезпеченні необхідного рівня рентабельності та ліквідності і прискорення швидкості обігу капіталу.

Тому знову постає нагальне питання у дослідженні руху окремих елементів оборотного капіталу та визначенні впливу кожного окремого елемента на стан та фінансові результати підприємства в цілому.

Перелік посилань:

1. Мартюшева Л.С. Динамическая природа оборотного капитала как элемент риска хозяйствующих субъектов. / Л.С. Мартюшева, Д.А. Горовой // Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. 3 (6), 2002. – Черкаси: ЧДТУ, 2002. – С. 37-43

2. Статистичний бюлетень. Основні показники фінансово-господарської діяльності підприємств і організацій Харківської області за 1997 рік // Держкомстат України. Харківське обласне управління статистики. – 58 с.

3. Статистичний бюлетень. Основні показники фінансово-господарської діяльності підприємств і організацій Харківської області за 1998 рік // Держкомстат України. Харківське обласне управління статистики. – 47 с.

4. Статистичний бюлетень. Основні показники фінансово-господарської діяльності підприємств і організацій Харківської області за 1999 рік // Держкомстат України. Харківське обласне управління статистики. – 43 с.

5. Статистичний бюлетень. Основні показники фінансово-господарської діяльності підприємств і організацій Харківської області за 2000 рік // Держкомстат України. Харківське обласне управління статистики. – 45 с.
6. Головне управління статистики у Харківській області. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kh.ukrstat.gov.ua>
7. Индекс инфляции (Украина)// Финансовый портал «Минфин»– [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://index.minfin.com.ua/index/infl/>
8. Балабанов И.Т. Основы финансового менеджмента. Учебное пособие. – 2-е изд., доп. и перераб. / И.Т. Балабанов – М.: Финансы и статистика, 1999. – 512 с.
9. Хелферт Э. Техника финансового анализа: Пер. с англ. / Э. Хелферт– М.: Аудит, ЮНИТИ, 1998. – 663 с.

Стаття надійшла: 18.12.2015 р.
Рецензент: д.е.н., проф. Дмитрієв І.А.

